

Csala Sándorné visszaemlékezése

A nevem Csala Sándorné Gyűri Rozália. 1923. december 1-jén születtem Földeákon. 1936-ban költöztem édesanyámmal és édesapámmal Makóra. Cukorkaárusok voltunk, így kerültünk kapcsolatba az ortodox zsidó Paskes családdal. Ők Makó egyik legnagyobb élelmiszer-kereskedői voltak. Általában tőlük vásároltunk. Paskeszék a régi Nagyzsidó utcában, a Deák Ferenc utca 11. alatt laktak. A házukkal szemben, a túloldalon volt az üzletük.

Kedves emberek voltak, így rövid idő alatt megkedveltük egymást. Én nagyom szerettem a gyerekeket, ők pedig - úgy érzem - , megkedveltek engem. Sokszor ebédre is meghívtak magukhoz. Paskeszéknak négy gyermekük volt. A három fiú - csak a becenevükre emlékszem, hiszen mindig így nevezték őket - , Geca, Bubi és Icu. A kislányukat, akit nagyon megszerettem, Babinak hívták. Ő a deportálás idején három éves lehetett. Hajnalka, az édesanyjuk vezette a háztartást, a férj, Fülöp pedig az üzletet. Emellett az ortodox hitközség elnöke volt.

Édesapámmal jó viszonyban voltak. Kölcsönösen tisztelték és segítették egymást. Az egyik évben nagyon rossz volt a termés, sőt a sátrunk is tönkrement. Nehéz helyzetbe kerültünk. Fülöp segített rajtunk. Írt egy kis papírt apámnak, aki mindent megkapott hitelbe. Apám ekkor megkérdezte, hogy miért segít rajtunk. Azt válaszolta, hogy biztos benne, a tartozásunkat apródonként törleszteni fogjuk. Sőt, ki tudja, talán egyszer mi is viszonzni tudjuk mindezt.

Ez az idő hamarabb elérkezett, mint gondoltuk volna. Kitért a háború, és egyre szaporodtak a zsidók elleni rendelkezések. Ekkor apámon volt a sor, hogy segítsen. Megígérte nekik, hogy ha rosszra fordul a helyzet, akkor meghúzzhatják magukat egy időre nálunk. 1944 tavaszán, amikor a németek megszállták Magyarországot, apámnak be kellett vonulnia. A sors furcsasága, hogy munkaszolgálatos zsidókra kellett felügyelnie. Nagy kockázatot vállalva többször segített nekik, gyakran a saját ebédjét osztotta szét közöttük.

1944 tavaszán, egy napon ? hogy pontosan mikor, arra nem emlékszem, de valószínűleg még a gettóba költözés előtt lehetett ? áruért mentem Fülöpékhez. Az üzletben Hajnalka fogadott, és megkért, hogy menjek át egy kicsit hozzájuk, nézzem meg a kislányt. Átsétáltunk a lakásba. Ott hozzám fordult, majd azt mondta: ?Rózsikám, a Babit el kellene vinned!?. Haza mentem, és megbeszéltem a dolgot édesanyámmal, hiszen akkor már csak ketten laktunk otthon. Apám bevonult, a vőlegényem utásként szolgált Erdélyben a fronton. Édesanyám nem sokat gondolkozott azon, hogy mit is kellene tennünk. Azt mondta: " Hozd el, kislányom, hozd!". Megbeszéltük, hogy az ismerősöknek azt mondjuk, Babi a Pesten élő nagybátyám gyereke, akit a bombázások miatt küldtek vidékre a szülei. Így Hajnalka összekapolt egy kis csomagba néhány gyerekholmit, és elhoztam a Babikát.

Nem sokkal később, amikor a deportálás híre kiszivárgott, a többieket is befogadtuk. A házuk nem volt nagy. Hagyományos makói parasztház, egy szoba konyhával. A konyhából nyílt egy négyszer négy méteres helyiség, amit a szüleimmel raktárnak használtunk. Itt rejtettük el őket. Az ajtó elé egy szekrényt toltunk, a bejárat mellé, az eresz aljára ponyvát akasztottunk, hogy még véletlenül se láthasson be senki. Paskeszék házából egy este, sötétben, én toltam át kerékpárral a legszükségesebb holmikat.

A kis raktárban heten bújtak meg. Az idős Paskeszné, azután Fülöp és felesége, Hajnalka, a három fiú és Fülöp testvére, Léze, aki Nyíregyházáról jött Makóra. Babikával együtt - aki nem a raktárban, hanem velünk együtt a házban lakott - összesen nyolc embert bújtattunk. Léze megkért arra, hogy utazzam el Nyíregyházára, kutassam fel a családját, és hozzam el őket Makóra. Vonatra ültem, de Nyíregyházáról már elvittek minden zsidót, így Léze feleségét és két gyermekét is. Nélkülük kellett haza jönnöm. Itthon persze nagy volt a bánat...

A napok lassan teltek. Édesanyámmal nagyon vigyáztunk, nehogy a valaki gyanút fogjon. Később kiderült, hogy az egyik szomszédunk tudta, hogy zsidókat rejtegettünk, de hallgatott. Babika sokat játszott az udvaron, a többiek azonban sohasem jöttek ki. Óvatosnak kellett lenniük. Minden nap friss újságot vittem nekik, amit az utolsó betűig kiolvastak. Várták a kedvező híreket. A bevásárlás sem volt egyszerű. Tízünk élmezéséről nekem kellett gondoskodnom. Szekérre ültem, és így mentem a piacra. Mindig másutt vásároltam, hogy a sok élelem fel ne tűnjön valakinek.

1944 nyarán a front egyre közeledett a városhoz. Szeptember végén az oroszok bevonultak Makóra. Paskeszék a zűrzavaros helyzetben továbbra is a raktárban maradtak. Talán ekkor féltünk a legjobban. Néhány orosz részegen kiabálva sorra járta az utcában a házakat. Az egyik katona bejött az udvarunkba, és átlította a tetőt. Szerencsére nem sérült meg senki. Egy-két nap múlva ismerős zsidókat láttunk a piacon. Úgy tűnt, hogy normalizálódott a helyzet. Így Paskeszék egy este összecsomagoltak, és hazamentek. Véget ért a háború, véget ért a bujkálás is. Babi 1944 áprilisának végétől, a többiek június közepétől voltak nálunk október elejéig.

A család 1949 augusztusában hagyta el a várost. Mi akkor a Maros parton, a MAK-pályán árultunk. Arra lettünk figyelmesek, hogy egy csomagokkal megrakott teherautó áll meg az úton. Paskeszék voltak. Még el akartak búcsúzni tőlünk. Soha nem felejttem el... Bécsbe mentek. Fülöp és Hajnalka ott halt meg a ' 80-as években. Két fiú Izraelben, a harmadik fiú és Babi az Egyesült Államokban telepedett le. Ma is ott élnek. Mindannyian családot alapítottak, s az unokákkal-dédunokákkal együtt már több mint százan vannak. A fiúk, ha sírlátogatásra jönnek Makóra, mindig meglátogatnak. Babikával - aki azóta nagymama - nem találkozom. Telefonon azonban néha beszélünk egymással. Remélem, talán még egyszer az életben viszontláthatom! Olyan nekem, mintha a gyermekem lenne, mintha a saját vérem volna. Mert nagyon szerettem ezt a kicsi gyermeket...

Makó, 2004. október 8.
Gyűri Rozália

Csala Sándorné

(Urbancsok Zsolt)